

🔗 موضوع: **نظم جنسیتی در نگرش متألهین عصر قاجار**

✎ ارائه دهنده: **حجت الاسلام و المسلمین دکتر مجید دهقان**

📌 **تقلیل مسأله زن به امر جنسی در نگاه متألهین دوره قاجار**

برای فهم مسأله جنسیت، خانواده و امر جنسی نیازمند بینش تاریخی هستیم؛ چراکه با فهم تحولات تاریخی ابعاد گوناگون مسائل روشن شده و پرسش از امکان‌هایی دیگری برای شکل‌گیری طرح می‌شود.

🔗 **ادوار تحولات جنسیتی در تاریخ معاصر ایران**

▼ در حوزه‌ی تحولات جنسیتی سه تقسیم‌بندی زمانی و گسست قابل توجه وجود دارد:

- سال‌های معطوف به مشروطه تا اجرای سیاست‌های فرهنگی رضاخانی
- از اجرای سیاست‌های رضاخانی تا انقلاب اسلامی
- از انقلاب اسلامی به بعد

🔗 **استقبال اندیشمندان دینی عصر قاجار از مدرنیته**

▼ **در فهم تقابل سنت و مدرنیته باید به اندیشه‌ها و آرا اندیشمندان دینی توجه شود و برای فهم این مسأله ابتدا باید دید که نگرش اندیشمندان دینی آن زمان نسبت به مدرنیته چه بوده است.**

تلقی اندیشمندان دینی نسبت به مدرنیته تلقی مثبتی است و در تجدد فهم شده توسط آنان بین تحول، تجدد و ترقی نوعی هم‌نشینی وجود دارد.

بین مدرنیته‌ی ابژکتیو و سوژکتیو، عمده‌ی فهم‌ها در این دوران معطوف به مدرنیته‌ی ابژکتیو است که در آن تجلیات عینی از جمله اختراعات، تکنولوژی‌ها و مظاهر شهرنشینی مورد توجه قرار می‌گرفت.

اندیشه‌ی دینی برای حل نزاع بین نظم جدید برآمده از مدرنیته و فرهنگ مسلمان‌ها، اصل نزاع را از میان برمی‌دارد و تفسیری پلاییش شده و ناب از تجدد ارائه می‌دهد.

اندیشمندان آن زمان بین اسلام و مدرنیته تنازعی قائل نبودند. آن‌ها مدرنیته و تجلیاتش را از زاویه‌ی بازگشت به دین و اصول اولیه‌ی مسلمانی فهم می‌کردند و مفاهیمی مثل مشروطیت، قانون و برابری با همین نگرش تفسیر می‌شد.

از طرف دیگر نگرش اندیشمندان دینی آن زمان به دین را نیز می‌توان با توجه به ایده‌ی کمال دین و اسلام کامل توضیح داد. همچنین زمان برای اندیشمندان دینی در دوره‌ی قاجار فقط به دوره‌های عصر جاهلیت و مابعد جاهلیت یا عصر اسلام تقسیم می‌شود. در واقع اقتضائات زمانی در نظر این اندیشمندان به عنوان فاکتوری برای تحلیل محل تامل و توجه نبوده است.

◆ مدرنیته قاجاری و چالش زنان برای اندیشمندان دینی

حال با وجود اینکه دید کلی اندیشمندان دینی نسبت به مدرنیته، دید مثبتی است اما آنان مسئله‌ی زنان را استثنا می‌دانند و معتقدند که اصل تجدد حرکت به سمت اصول اخلاقی و ترقی بوده؛ اما در حوزه زنان افراط‌هایی صورت گرفته که باعث پدید آمدن آزادی‌های ویران‌گر، تجاوزات جنسی و بی‌بندوباری شده است. در همین راستا انتقاد جامعه‌شناسان و فیلسوفان غربی آن دوره به زن و خانواده را شاهدهی بر ادعای خود می‌دانند.

مهم‌ترین بحث در حوزه‌ی زنان در دوره‌ی قاجار مدارس دخترانه و آموزش عمومی به منظور ساخت انسان برای تمدن جدید می‌باشد.

▼ اندیشمندان دینی ابتدا با مدارس دخترانه مخالفت کردند. این مخالفت عمدتاً تحت تاثیر مدرسی بود که اروپاییان در ایران ساخته بودند و از این طریق سبک زندگی اروپایی را ترویج می‌کردند.

در نتیجه آن‌ها مدرسه را با فاحشه‌خانه، رقص و بی‌بندوباری مساوی می‌دانستند. این طرز تفکر در ارتباط با اشتغال زنان خارج از خانه نیز وجود داشت چراکه در آن دوره حضور زن در خانه هنجار و هر گزاره‌ای جز این ضد هنجار تلقی می‌شد.

این نگاه نسبت به مدارس دخترانه به مرور اصلاح شده و مدارس دخترانه‌ای بعد از آن تاسیس می‌شود اما چرخشی در محتوای مفاد درسی مدارس رخ می‌دهد که ضمن آن تدبیر منزل امری زنانه تلقی می‌شود در صورتی‌که تا قبل از آن تدبیر منزل امری مردانه بوده است.

در این دوره به این ایده تاکید می‌شود که برای ساخت یک جامعه‌ی مترقی در آینده نیاز به تربیت نسل جدید وجود دارد و این امر بدون داشتن مادران تربیت شده محقق نمی‌شود. لذا مفهوم مادری برجسته شده و در مواد درسی مدارس دخترانه به علم تغذیه، امراض اطفال، شوهرداری، اخلاق عفت و حیا و مسائل شرعی پرداخته می‌شود.

▼ زن در اندیشه‌ی متالهین دوره قاجار، خانه‌دار و خانه‌نشین است و در عرصه‌ی عمومی حضور ندارد.

یکی از ادله‌ی مخالفت و موانع جدی حضور زنان در اجتماع، وجود مردان فساق و جهال و اوباش است. البته این امر فقط بهانه‌ای برای عدم حضور زنان در عرصه‌ی عمومی نبوده بلکه با واقعیت جامعه که فاقد پلیس و مامور تامین امنیت است، مطابقت دارد. پس زن مقبول نباید وارد فضای اجتماعی شود چراکه در نهایت باعث برهم خوردن نظم تدین و تجدد می‌شود.

در پس اندیشه‌ی دینی کنونی نیز این تفکر و استراتژی نهفته است که به جای اصلاح فضای عمومی زنان با سیاست تفکیک محافظت شوند.

❖ مسأله زن و تقلیل آن به امر جنسی

▼ زن در نگرش متالهین دوره قاجار زنی انتزاعی است که به موضوعات جنسی تقلیل پیدا کرده است و مفهوم نکاح در این دوره برقراری رابطه‌ی زن و مرد به منظور تولید نسل و فرزندپروری است.

پس به طور کلی نقشه، الگو یا مدل مفهومی وضعیت زن در آن زمان به دو وضع هنجار و نابه‌هنجار تقسیم می‌شود: در شکل هنجار آن زن و شوهر به نکاح هم در می‌آمدند و در نظم موجود نقش زن به عنوان مادر و همسری است که در خانه حضور دارد. در مدل نابه‌هنجار حضور زن در اجتماع تخطی از نظم موجود و به شدت ضد هنجار تلقی می‌شد به نحوی که در نهایت هم ردیف زنا و بی‌بندوباری قلمداد می‌شود.

لذا باید توجه داشت که نظام آگاهی و چارچوب اندیشه‌ای هر زمان ویژگی‌هایی کلی دارد که عدم فهم آن نظام و یا فهم آنها در چارچوبی امروزی در نهایت منجر به مغالطه و اشتباه خواهد شد.